

INTERAKCE MEZI FÓREM ARBITRI A PROCESNÍMI NORMAMI STÁTU

NADEŽDA ROZEHNALOVÁ

Masarykova univerzita - Právnická fakulta, Brno, Česká republika

Abstract in original language

Rozhodčí řízení, resp. mezinárodní rozhodčí řízení, je způsobem řešení sporů mezi stranami smlouvy. V rámci něj se strany obracejí na rozhodce jako soukromou osobu, namísto na obecný soud. Rozhodčí řízení spočívá na dvou základních pilířích: autonomii vůle danou stranám a rozhodcům, a garancích poskytovaných rozhodčímu řízení ze strany státu. Rozsah autonomie na jedné straně a garance či dokonce kontrola ze strany státu na straně druhé mnohdy rozhodují o tom, zda se stát stane či ne oblíbeným sudištěm. Článek se zabývá otázkou interakce mezi fórem, sudištěm a jeho procesními normami, zejména na příkladu České republiky. Prvou otázkou vůbec je, co je to sudiště v právním slova smyslu. Ústřední otázkou článku je, zda je možné vůlí stran delokalizovat ve vnitrostátním sporu sudiště do zahraničí.

Key words in original language

Rozhodčí řízení; mezinárodní rozhodčí řízení; autonomie vůle stran v. garance státu; forum arbitri; procesní normy a vůle stran.

Abstract

Arbitration, or international arbitration, is the alternative way of disputes resolution between parties of contract. In the framework of this procedure the parties take their dispute to an arbitrator (or arbitrators) instead of state court. The arbitration is standing on two pillars: party autonomy or arbitrators autonomy on the one side, and guarantees or even the control given by the state on other side. The balance between these two pillars is often the main criterion for it, whether the place is going to become the favourite forum or not. The paper is dealing with the question of the interaction between forum and its procedural rules. The first question is, what is forum in a legal sense. The opinions may vary. The central question of the paper is whether in the national (internal) dispute the parties of the contract are allowed to delocalise this dispute into abroad.

Key words

Arbitration procedure; international arbitration procedure; party autonomy v. guarancy of state; forum arbitri; procedural rules and party autonomy.

I. Úvod

Je téměř „otřepanou frází“ konstatovat, že se rozhodčí řízení pohybuje, resp. stojí na dvou pilířích: autonomii vůle na jedné straně a garancích

daných mocí veřejnou na straně druhé. Uvedené konstatování platí jak pro rozhodčí řízení mezinárodní, tak pro rozhodčí řízení vnitrostátní. Je však již další otázkou, nakolik se liší či může lišit ve vazbách na konkrétní stát rozhodčí řízení vnitrostátní, vázané primárně na jediný právní řád, od rozhodčího řízení mezinárodního, které v některém svém prvku překračuje ony pomyslné hranice jednoho právního řádu. Znamená princip autonomie vůle i to, že strany mohou delokalizovat vnitrostátní spor do zahraničí? Tedy, že pouhá vůle stran, která umísťuje spor do zahraničí znamená, že mizí vazby na „původní stát“ a na jeho procesní normy? Tedy namísto aplikace institutů známých „vnitrostátnímu rozhodčímu řízení“, tj. realizace pomocných funkcí, zrušení rozhodčího nálezu, přímý výkon rozhodčího nálezu nastoupí v případě umístění majetku v původním státě uznání a výkon rozhodčího nálezu? Je pouhá vůle stran způsobilá vytvořit konkurenci jurisdikcí pro využití pomocné a kontrolní funkce států?

Zdánlivě by naše otázky byly nadbytečné, kdyby nebylo realitou dnešního obchodního světa „vyvádění“ sporů řešených v rozhodčím řízení do jurisdikce jiného státu. Ano, někdy se lze setkat s tím, že může existovat spor o existenci či neexistenci mezinárodního prvku¹. Tyto případy nemáme na mysli. Zde nesporně globalizace světové ekonomiky značně „nahlodala“ tradiční vnímání mezinárodního prvku a je nutné posuzovat ad hoc danou situaci.

Na mysli máme ty případy, kdy jediným a pouhým prvkem vyvádějícím spor do zahraničí je vůle stran (ostatní prvky jsou lokalizovány v jednom státu). Tedy situaci, kdy obě strany jsou českými státními příslušníky, resp. českými právníky osobami, plnění a předmět smlouvy mají vazby pouze na české území, atd. a bez toho, že by strany nezvolily cizí sudiště by se jednalo o vnitrostátní spor. Zejména u sporů velké hodnoty se často setkáváme s tím, že spory svěřují pravomoc rozhodcům či dokonce stálému rozhodčímu soudu, a současně si stanoví jako místo rozhodování zahraničí. Že následně může dojít k paradoxním a nepředvídatelným situacím pozitivní či negativní konkurence² kontrolních pravomocí soudů státu původního místa a místa řešení sporu, strany obvykle nedomýšlejí.

Pokud bychom měli vymezit zkoumanou otázku, mohla by znít: „Lze pouhou vůlí stran lokalizovat³ výlučně tuzemský, vnitrostátní spor do

¹ Tedy v podstatě interpretační spor o to, zda danou skutečnost lze považovat za právně relevantní mezinárodní prvek či nikoli.

² Pozitivní konkurencí rozumíme situaci, kdy jak soudy státu původního místa, tak soudy státu nového místa se cítí být pravomocné ke zrušení rozhodčího nálezu. Negativní konkurencí naopak situaci, kdy žádný ze soudů se necítí být pravomocný.

³ Termín delokalizace má více významů. Zpravidla se používá pro situaci, kdy strany změnou místa rozhodování sporu ruší vazby s jakýmikoli státem a není možné lokalizovat arbitráž. V tomto směru viz c s. 64 a násl. , včetně další literatury tam uvedené. Zde

zahraničí? Lze takto „zrušit“ vazbu na soudy státu, které by jinak řešily otázku funkcí kontrolních a pomocných? Jak se staví české soudy k této problematice? “

II. Teoretická východiska

V celé řadě jiných prací⁴ – a to i českého původu⁵ – byly konstatovány čtyři základní doktríny ovládající rozhodčí řízení: smluvní, jurisdikční, smíšená a autonomní. Z nich lze dedukovat jednak vztah rozhodců, rozhodčích soudů k soudům obecným, míru či hranice autonomie vůle stran a v neposlední řadě i vazbu na právo, včetně námi sledovaných procesních norem.

V jiné své práci jsme hovořili o dvou přístupech, vyplývajících z doktrín: teritoriální a smluvní. V případě teritoriálního uchopení vycházíme z rozhodující pozice *lex loci arbitri* – tedy místa sídla rozhodčího řízení (v literatuře rovněž „*seat theory*“). Takto určené místo rozhoduje o aplikaci procesních norem (primárně jsou užity normy tohoto místa), vztahu k soudům tohoto místa, účincích rozhodčího nálezu. Tato koncepce sdílí tradiční uchopení státu a dosahu jeho suverenity na jeho území. Tato doktrína představuje právní jistotu, právní předvídatelnost, ale je také spojována mnohdy s náhodou. Jak uvádějí zcela správně některé zdroje, tam, kde strany dávají přednost určitému místu jako vhodnému sudišti (volba neutrálního fóra, příznivé podmínky pro práci *ad hoc* rozhodců atd) a důvodem nejsou procesní normy tohoto místa, je vazba místa a řízení podmiňující aplikaci procesních norem problematičtější.

Oproti koncepci teritoriální stojí koncepce smluvní, nazývaná také delokalizační. Vedoucím principem, na kterém stojí tato koncepce je autonomie vůle stran. Samozřejmě, tato koncepce má širší rozměr než jen

pracujeme pouze s jednosměrnou vazbou – tj. lokalizací sporu do dosahu jiné jurisdikce tam, kde objektivně žádná kolize jurisdikcí neexistuje. K termínu delokalizace viz dále například Jančíjevič, D., *Delocalization in International Commercial Arbitration*, in *Facta Universitatis, Law and Politics*, Vol. 3, No1, 2005, pp. 63 – 71.

⁴ Například Lew, J.D.M., Mistelis, L.A., Kroll, M.S., *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, The Hague, 2003, s. 71 a násl. Viz zejména literaturu na s. 72. V české literatuře zejména Rozehnalová, N., *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*, Aspí Wolters Kluwer: Praha, 2008, s. 52 – 58. Růžička, K., *Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Dobrá voda, 2003, s. 20-24. Raban, P., *Alternativní řešení sporů, arbitráž a rozhodci v České a Slovenské republice a zahraničí*, Beck: Praha, 2004, s. 42 -47. Bělohávek A., *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář*. C.H.Beck: Praha, 2004, úvod.

otázku určení procesních norem. Zasahuje podmíněnosti v celém spektru od určení rozhodného práva pro různé otázky rozhodčího řízení až po určení vztahu mezi soudy obecnými a daným rozhodčím řízením.

Jak souvisí výše uvedené s námi zkoumanou problematikou vnitrostátního rozhodčího řízení? Souvislost je třeba vidět v otázce rozsahu autonomie vůle stran. Tedy zda může vůle stran jako jediný prvek účinně lokalizovat jinak vnitrostátní arbitráž do zahraničí a tím ji z určitého pohledu (nového státu) učinit arbitráží mezinárodní? Důsledky běžné projev delokalizace zde nastávají z následujícího důvodu. Ani původní místo, ani soudy původního místa, ani soudy nového místa nemusí za určitých podmínek prohlásit pravomoc svých soudů například ke zrušení rozhodčího nálezu. Arbitráž tak může ztratit své teritoriální vazby. Stát A například považuje za „domácí“ rozhodčí řízení to, které je realizováno na jeho území. Stát B, resp. jeho soudy, konstatují, že zde neexistuje žádná vazba a tudíž není dána pravomoc soudů.

Tato situace, byť na první pohled zejména pro právníka zabývajícího se vnitrostátním právem paradoxní, je alespoň z pohledu české reality možnou a nesporně se s podobnými situacemi setkáme i v zahraničí.

III. Úvahy o řešení a stanovisko autora

Diskuse týkající se mezinárodního prvku probíhala mimo jiné i při přijetí Vzorového zákona UNCITRAL⁶. Tento obsahuje možnou reflexi hned ve dvou ustanoveních:

1. článek 1 odst. 3 písmeno b): místo konání rozhodčího řízení je dáno mimo společné sídlo stran,
2. článek 1 odst. 3 písmeno c): rozhodčí řízení je mezinárodní, pokud se strany výslovně dohodly na tom, že předmět rozhodčí smlouvy má vztah k více než jedné zemi.

Upozornit je třeba, že i když se český zákon o rozhodčím řízení dovolává jako svého vzoru Vzorového zákona UNCITRAL, samotná tato úprava považuje vymezení mezinárodního za možný výčet a inspiraci pro vnitrostátní úpravy. Nikoli argument pro to, že je tato situace podporována. Česká úprava výslovně vymezení mezinárodního prvku neobsahuje.

⁶ V české literatuře například: Rozehnalová, N., *Rozhodčí řízení ve vnitrostátním a mezinárodním obchodním styku*, ASPI Wolters Kluwer: Praha, 2008, s. 43 – 50. Myšáková, P., *Vymezení mezinárodní obchodní arbitráže - problematika mezinárodního prvku. Právník - Teoretický časopis pro otázky státu a práva*, Praha : Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2009, 4, s. 25-36

Podobná situace je i například u ZMPS. Je zde rozhodující doktrína či praxe soudů a to ad hoc v jednotlivých případech.

Vraťme se při hledání řešení a vysvětlení na počátek našich úvah. Tam jsme uvedli, že rozhodčí řízení stojí na dvou pilířích a hledejme v těchto základech rozhodčího řízení odpověď.

a) Autonomie vůle stran je nesporně základním principem rozhodčího řízení. Projevuje se všude tam, kde je stranám sporu dána dispozice s řízením (viz např. § 19 ZRŘ) a kde „nečerpají“ pomocnou a kontrolní funkci soudů obecných. To platí i pro otázky umístění soudiště do zahraničí tam, kde se jedná i o spor lokalizovaný výlučně do jednoho místa. Pokud se neobrací žádná ze stran na soud obecný, není důvodu omezovat jejich autonomii vůle. Je to v podstatě jen otázka faktické možnosti stran i rozhodců volně se pohybovat a nebýt omezen hranicemi států.

b) Garance moci veřejnou, tedy z jiného pohledu součinnost soudů obecných směrem k rozhodčímu řízení představuje zcela jinou otázku. Zde se nepohybujeme uvnitř rozhodčího řízení, zde řešíme otázku, zda má obecný soud pravomoc/příslušnost k posouzení platnosti takové rozhodčí smlouvy, zrušení rozhodčího nálezu, výkonu rozhodčího nálezu, nebo jen k uznání a výkonu rozhodčího nálezu. Dispozice s touto pravomocí orgánů státu je již omezena a tam autonomie vůle stran nezasahuje v takové míře. Jen výjimečně je zákonem připuštěna dispozice – viz například dispozice stran se zrušením rozhodčího nálezu v mezinárodním rozhodčím řízení ve Švýcarsku. Je současně také pravdou, že tato dispozice je dána tam, kde je kontakt s územím slabší.

Východiska:

1. ZRŘ je procesní norma platná na území ČR a vymezující vedle samotného rozhodčího řízení i pravomoc českých soudů směrem k rozhodčímu řízení konanému na jeho území.

2. Otázka pravomoci/příslušnosti obecného soudu je řešena v § 43 zákona o rozhodčím řízení. Dle něj je místně příslušný soud, kde se konalo nebo mělo konat rozhodčí řízení, je-li toto místo v tuzemsku. Jinak je místně příslušný soud, který by byl příslušný pokud by nebylo rozhodčí smlouvy. Zákon nevylučuje zjevně situace, kdy je řízení vyvedeno do zahraničí.

Závěr: Závisí na soudu obecném, zda pro daný případ konstatuje svou pravomoc pro neplatnou či neexistující rozhodčí smlouvu u sporů bez mezinárodního prvku. Jde o posouzení konkrétních vazeb na území státu věcné působnosti zvažované normy.

IV. Ke konkrétnímu případu

Zcela pragmatická otázka zní: Nastala již tato situace a musely se jí soudy zabývat? Ano. Nastala a soudy se jí zabývaly.

V uvedeném případě se jednalo o spor dvou českých osob. Spor zcela jednoznačně vnitrostátní, bez jakéhokoli doteku směrem k zahraničí. V tomto sporu byl zvolen stálý rozhodčí soud v Praze. Rozhodčí doložka zavazovala soud k tomu, aby jednání proběhlo ve Vídni. V průběhu řízení jedna ze stran napadla rozhodčí smlouvu s tím, že na daný spor nedopadá. Rozhodci námitku zamítli a následně byl vydán rozhodčí nález. Částka byla zaplacená. Následně strana žalovaná napadla rozhodčí nález pro zrušení:

a) v Rakousku. Zdejší soud zamítl námitku nepravomoci a rozhodoval meritorně o zrušení rozhodčího nálezu. Tu nakonec zamítl.

b) v České republice. Ve věci rozhodoval Krajský soud ve městě XY. Ten nejprve odmítl svou příslušnost (nikoli mezinárodní pravomoc). Vrchní soud v AB potvrdil příslušnost (rovněž se nevyslovil k pravomoci). Následně bylo meritorně rozhodováno o zrušení rozhodčího nálezu. Co bylo na rozhodnutí soudu zajímavé nebyl ani výrok, ale naprostá samozřejmost soudců týkající se následujícího:

1. soud vůbec nezpochybnil to, že by se neměl záležitostí zabývat, protože není oprávněn rušit cizí rozhodčí nálezy. Lze konstatovat, že potvrdil pravomoc ve smyslu mezinárodní pravomoci. Žádné zdůvodnění ovšem nebylo dáno.

2. soud jen letmo konstatoval, že o zrušení rozhodčího nálezu rozhodoval i soud ve Vídni. Nicméně rovněž tuto skutečnost nekomentoval.

Závěr: Jedinou jistotou je nejistota. Vyvedení sporu do zahraničí je možné. Svědčí tomu okolnosti právní (autonomie vůle stran), i faktické (prostupnost hranic). Jinou otázkou je ovšem dopad soudní pravomoci. Tam se obáváme, že naprosto nelze předvídat, co nastane. Samozřejmě mnohé bude záviset od toho, nakolik soudce vnímá problematiku mezinárodního rozměru arbitráže a dopadu pravomoci soudů konkrétního státu.

Contact – email

rozehn@law.muni.cz